

Сенсорний розвиток дітей 3-го року життя в іграх з природними матеріалами

Викладач Молодецька Г., Гуданич Н.

Розвиток науково-технічного прогресу сприяє інтенсивному розвитку суспільства і вимагає все більш високої освіченості підростаючого покоління, готовності до пізнавальної та практичної діяльності в умовах що змінюються. Відтак ставиться завдання удосконалення системи навчання та виховання дітей на різних етапах їхнього розвитку, зокрема дітей раннього віку. Одним з найважливіших завдань є сенсорний розвиток малят.

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її чуттів і сприймань. Він становить фундамент її розумового розвитку. Від того наскільки точно малюк навчиться сприймати предмети і керувати засвоєними знаннями, залежить процес навчання у майбутньому. Сенсорний розвиток дитини являється необхідним для оволодіння практичною діяльністю, розвитку логічного пізнання. Ранній вік за даними психолого-педагогічної науки, є найбільш сприятливим для розвитку органів чуттів, набуття достовірних уявлень малятами про оточуючу дійсність; це період залучення дитини до пізнання навколишнього світу. У ці роки початкові знання про життя дитина набуває через органи чуттів. Розвиток органів чуття у дітей до трьох років відбувається дуже інтенсивно. Повноцінність розвитку дітей на цьому дієвому етапі є рівень сенсорного розвитку. Низький рівень сенсорного розвитку малят суттєво знижує можливість успішного засвоєння сенсорних еталонів у дошкільні роки та навчання їх у школі. Саме тому велика увага приділяється нами сенсорному розвитку дітей у ранньому віці.

Власне «сенсорний розвиток» визначається як розвиток сприймань дитини і формування уявлень про зовнішні якості предметів. Сенсорний розвиток є процесом спеціального досвіду, оволодіння системою відповідних еталонів. Сенсорні еталони – це зразки предметів, створені людством у процесі суспільно- історичного розвитку. Засвоєння сенсорних еталонів – процес тривалий і складний, не обмежується дошкільним віком.

Сенсорний розвиток у психології та педагогії був центральною проблемою починаючи із Я. Коменського. Він виводить «золоте правило» навчання і підкреслює все, що тільки можна надавати для сприймання чуттями: видиме для сприйняття зором, те що можна чути – слухати, запах – органами нюху, те що можна вкусити – смаком, доступне дотику – дотиком. Вчений обґрунтовує значення «золотого правила»:

- пізнання починається із чуттів і навчання радить починати не із словесного тлумачення, а із безпосереднього спостереження за предметом;
- точність знань істинно залежить від чуттів і наскільки ґрунтовно спираються на чуття тим більш вони достовірні;
- чуттєве, наочне сприймання забезпечує засвоєння знань найбільш твердо [1].

Відомі європейські вчені у галузі педагогіки М. Монтесорі, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребель, та ін. підкреслювали значення розвитку сенсорних чуттів задля формування уявлень про довкілля і пропонували свої підходи щодо вирішення цієї проблеми.

Ж.-Ж. Руссо називає відчуття «першим матеріалом для пізнання» і дитина проявляє увагу до того, що у даний час виявляє увагу на її чуття. Дуже важливо чітко показати маляті, що відчуття пов'язані з предметами, при цьому не слід перешкоджати допитливості. Відчуття дають перші знання і досвід спілкування з об'єктами [5, с. 45].

Дидактична система М. Монтесорі і сьогодні займає певне місце у методиці сенсорного виховання дітей у дошкільному навчальному закладі.

Задля процесу сенсорного розвитку важливо організувати педагогічне «підготовче середовище» наголошувала М. Монтесорі, яке є передумовою реалізації дитиною можливостей власного розвитку через самостійну діяльність. Одним із головних чинників цього середовища є дидактичний матеріал зорієнтований на розвиток окремих сфер чуттів [2, с.110]. Ідеї М. Монтесорі високо цінувала С. Русова, яка вважала розвиток органів чуття першим кроком до самостійності свідомості дитини.

С. Русова висловлювала думку про те, що формувати знання дітей слід на основі розвитку чуттів. Бо саме добре розвинені органи чуття сприяють формуванню допитливості, спостережливості, активності. Лише на основі чуттів і сприймань можливе ознайомлення дітей з предметами, формування уявлень про нього. Педагог зауважувала, що «тільки здорові, добре розвинені чуття дають провідні відчуття, з яких складаються і правдиві сприймання, а з них правдиві уяви» [4, с. 278].

У розробку питання щодо сенсорного виховання зробили свій внесок Л. Венгер, Н. Венгер, О. Запорожець, Н. Сакуліна, Є. Тихеєва, О. Усова та інші.

Вчені О. Запорожець і О. Усова застерігають, що не варто штучно залучати сенсорний досвід. А побудувати діяльність дитини таким чином щоб сенсорний досвід впливав на неї. Разом з тим дослідження у цій галузі підтверджують, що за правильної орієнтації змістовної діяльності розвивається чуттєвий досвід дітей. Тому так важливо вчасно і правильно організувати розвиток чуттів дитини і сприймання.

Психологи виокремлюють періоди засвоєння сенсорних еталонів:

- передеталонний період (від народження до трьох років): дитина відображає окремі особливості предметів, суттєві для безпосереднього використання;

- період предметних еталонів (до 5-ти років): образи якостей предметів дитина зіставляє з певними предметами;

- набуття якостями предметів еталонного значення (від 5-ти років): дитина співвідносить якості предметів із загальноприйнятими еталонами.

Процес сенсорного розвитку у дошкільному віці поділяють на такі етапи:

- 1) підготовчий (передсенсорний) – до 3-х років;
- 2) систематичне засвоєння дитиною сенсорної культури.

Сенсорними еталонами і операціями діти оволодівають не відразу. Засвоєнню сенсорних еталонів передують формування «передеталонів» в результаті дій з предметами, порівняльних ситуацій.

На 1-му році життя дитина починає виділяти просторові якості предметів фіксуючи їх у «сенсомоторних передеталонах» – спочатку реальних, а потім уявних особливостях власних рухів, спрямованих на предмет.

На 2 – 3 роках життя малята оволодівають предметною діяльністю, що спонукає їх співвідносити предмети з їхніми якостями.

Після 3-х років діти починають оволодівати практичною діяльністю. І саме практичні види діяльності сприяють засвоєнню сенсорних еталонів через якості тих предметів і матеріалів з якими вони діють і набувають моделюючого характеру.

За результатами констатувального експерименту з'ясували, що сенсорний (передеталонний) розвиток малят не відповідає сучасним вимогам. Достатній рівень засвідчили 15% дітей у ЕГ та КГ. Середній рівень сенсорного розвитку виявлено у 50 % у ЕГ і 45% КГ. Значний відсоток дітей – 25% ЕГ та 30% КГ – низький рівень. 10% дітей в ЕГ та КГ розділилися порівно: 5% – високий рівень і у 5% дітей помітно значне відставання від вікової норми.

Такі результати потребують удосконалення методики, яка б сприяла підвищенню рівня сенсорного розвитку дітей 3-го року життя.

У роботі з дітьми раннього віку значну увагу приділялося формуванню у малят реальної, цілісної повної картини відображення навколишнього світу – такого великого і цікавого для них. Розуміючи важливість сензитивності раннього віку було розроблено і впроваджено методику сенсорного розвитку дітей 3-го року життя у процесі ознайомлення їх з природою. Методика ґрунтувалася на діяльнісно-орієнтованому підході до сприйняття оточуючої природи дітьми дошкільного віку і включала обов'язкове використання ігор з природознавчим змістом.

Метою було активізувати сенсорний розвиток дітей 3-го року життя.

Завдання:

- ознайомити дітей із властивостями, якістьми, ознаками об'єктів, відношення між ними у процесі ознайомлення малюків з природою;
- сприяти оволодінню дітьми стійкими еталонами, засобами обстеження реальних об'єктів природи;
- спонукати дітей до позначення властивостей об'єктів природи поняттями;
- збагачувати чуттєвий досвід дітей сенсорними враженнями, розвивати і удосконалювати усі види сприймань.

На 3-му році життя дітей зростає інтерес до довкілля. Сприймання набуває цілісного характеру. Розвиток сприймання предметів у цьому віці значною мірою залежить від багатьох чинників.

Сенсорному розвитку дітей сприяють різні методи, прийоми, форми організації цілеспрямованої діяльності малюків на заняттях і у повсякденному житті. Усі ці форми мають спільну спрямованість: створити у дитини багатий чуттєвий досвід – досвід орієнтування у властивостях предметів, досвід обстеження об'єктів природи. Ми розробили перспективний план ознайомлення дітей з природою. Його особливості: тематичний принцип і обов'язкове включення ігор природознавчого змісту. Засвоєння знань дітьми відбувається у три етапи, тому робота над формуванням уявлень про той чи інший об'єкт природи планується на трьох заняттях, а також у повсякденній діяльності малят. Ознайомлення починаємо із спостережень за об'єктом природи. На заняттях реалізуються пізнавальні завдання і обов'язково – завдання сенсорного розвитку дітей у дидактичних іграх.

На першому етапі засвоєння знань дітей про природу і формування сенсорних еталонів (передсенсорних) розробили цикл занять «Спостерігаємо природу». На цих заняттях діти набувають знань про природу, умінь пізнавати навколишнє, розвивається зорове сприйняття. Об'єкти для розвитку зорового сприйняття добирали виразні за формою, кольором, величиною тощо. Заняття

будували таким чином, що для найбільш оптимального рівня формування знань та сенсорного розвитку задіяні не менше трьох рецепторів які б сприяли розвитку не тільки зорового сприйняття, а наприклад, і слухового, і дотикового. Для прикладу наводимо конспект заняття.

Тема: «На бабусиному подвір'ї»

Програмові завдання: дати уявлення дітям, що у курей є дитинчата, вони маленькі, нагадують жовтенькі клубочки, бігають за своєю «матір'ю» квочкою, видають характерні звуки, люблять просо, зернята, їх доглядають люди; розвивати у дітей зорове, дотикове, слухове сприйняття (придивлятися, легенько погладжувати, уважно слухати); мову збагачувати новими словами: квочка, курчатко, клубочки, жовтеньке, маленьке, звуконаслідувати – «пі-пі-пі»; виховувати бажання годувати курчат, бережно ставитися до них.

Методичне забезпечення: істаляція «Бабусине подвір'я» та «Квочка з курчатами», курча.

Хід заняття

Вступна частина.

Вихователь: Діти подивіться, хто до нас прийшов? (Бабуся Катерина)

Бабуся Катерина: Доброго дня! Діти запрошую вас на гостини.

Вихователь пропонує дітям сісти у «поїзд» і відправитись у «путь».

Їде поїзд через гай.

Я гукаю: - Постривай?!

Він, почувши, не тікав,

Нас, маляток, почекав:

Ту-ту-ту – гуде гудок,

Їдем всі у дитсадок.

А. М'яситківський

Вихователь прибирає ширму і діти опиняються на «Бабусиному подвір'ї». Чутно звуки курчати.

Вихователь: Діти, хто це кричить?

Бабуся Катерина відкриває корзину і діти бачать курчатко.

Запитання до дітей: Хто це? (Курчатко). Що це у курчатка? (Дзьобик). А це? (Ніжки). Якого кольору курчатко? (Жовтого). Курчатко велике, чи маленьке? (Маленьке). Погладьте легенько курча. Пух м'якенький. Курча пухнасте. Як кричить курча? (Пі-пі-пі). Як ви гадаєте, чому кричить курча? (Хоче їсти). Ось у мене є зернятка (пшоно) я їх посиплю. Що робить курча? (Клює). Чим клює? (Дзьобиком).

Вихователь відкриває ще одну ширму. Діти помічають істаляцію «Квочка з курчатами», читає вірш «Маленькі клубочки ходять біля квочки».

Запитання до дітей: Скільки курчат? (Багато). Як називають маму курчат? (Квочка). Квочка гріє курчаток і оберігає від ворогів, які можуть зашкодити їй діткам.

Гра «Квочка і курчата».

Після гри діти прощаються і дякують бабусі Катерині за гостини, повертаються «додому».

На другому етапі формування знань про природу і розвитку чуттів, враховуючи провідний вид діяльності дитини, дотримувалися діяльнісного підходу до сприйняття оточуючого світу. Цій умові більш всього відповідає організація активної діяльності дітей – ігри-пошуки («Знайди зайвий листочок», «Зберемо букет із нагідок», «Знайди будиночок» та ін.), ігри-експериментування («Зліпимо пиріг», «Зберемо сніжинки»), ігри-порівняння («Знайди велике, маленьке», «Кисле, гірке, солодке»).

Наприклад: гра «Кисле, гірке, солодке».

Програмові завдання: закріплювати уміння розрізняти і впізнавати овочі (фрукти) за смаком, позначати якості поняттями «гіркий, «солодкий», «кислий».

Підготовка дітей: спостереження за збором яблук, слив тощо, залучити їх до збору урожаю. Вживання фруктів дітьми у ДНЗ і вдома.

Хід гри

Варіант 1: «Який?»: дітям роздають шматочки яблук і груш, пропонують скуштувати і сказати який?: кислий чи солодкий?

Варіант 2: «Що кисле, а що солодке?»: дітям пропонують скуштувати фрукт і сказати що кисле, що солодке?

Варіант 3: «Що скуштував?»: малюкам пропонують скуштувати овоч і назвати (показати) його у нерозрізаному вигляді на тарілці.

На цьому етапі важливо збагачувати знання про відомі об'єкти природи, формувати елементарні уміння обстежувати об'єкти, розвивати чуттєві категорії. На даному етапі до спостережень, демонстрування відеоматеріалів значне місце відводиться використанню статичної наочності (картини, муляжі, іграшки, інсталяції тощо).

На третьому році у малят особливо розвивається зорова, дотикова і кінестетична чутливість, координуються рухи рук та очей. Діючи з предметами дитина враховує їхні властивості та положення у просторі. Розширюються можливості сенсорного розвитку дітей цього віку. Це забезпечує їм перцептивну, моторну і мовленнєву активність. Сприймання предметів набуває більш цілісного характеру. Створення цілісного образу сприйманого предмета сприяють маніпулятивні дії з ним, активне обстеження його руками.

На третьому етапі важливо, щоб діти самостійно використовували знання і сенсорний досвід і ігровій діяльності, пізнанні оточуючої дійсності. Пропонуємо в куточках сенсорного розвитку розмістити «контурні»: «галявини», набори нагідок, ромашки, «сонечко», гарні «крапки», «тварини»-деталі, «птахи», відомі дерева, набори листочків деталі тощо.

Наприклад, гра «Одягни дерево».

Програмові завдання: формувати уявлення про колір, уміти співвідносити кольори різнорідних предметів, вправляти дітей у зіставленні предметів за кольором, прикладаючи один до одного, позначати словом, що означає колір.

Підготовка дітей: під час спостережень за деревами, звернути увагу на колір листя (восени, влітку); форму листя (каштана, берези, клена), його величину.

Хід гри

Варіант 1: дітям роздають по 2-3 листочки, розповідають, що сильний вітер зірвав з берізки майже всі листочки і воно залишилось майже голим. (Зображення дерева із кількома листочками розміщено на фланелеграфі). Вихователь пропонує малятам «прикрасити дерево такими ж листочками які залишились ще на березі».

Варіант 2: дітям роздають по два листочки: 1 берези і 1 каштана (може бути інша комбінація).

Завдання: великі листочки розмістити на великому дереві – каштані; маленькі – на маленькому (березі).

Варіант 3: дітям роздають по 3 листочки: берези, клена і каштана. На «дерева» із 2-3 листочками розміщеними на фланелеграфі треба прикріпити листочки певної форми.

Особливої уваги потребують діти, що суттєво випереджають, чи відстають від своїх однолітків. Велике значення тут має співпраця педагога, психолога та батьків.

Експеримент тривав з вересня по квітень місяць. В результаті проведеної роботи в експериментальній групі досягли більш значних результатів сенсорного розвитку дітей 3-го року життя ніж у контрольній групі. Достатнього рівня досягли - 30% дітей, середнього рівня – 51%, низького рівня – 15% дітей. Дітей, що не досягли вікового рівня сенсорного розвитку не виявлено і 4% дітей випереджають віковий рівень сенсорного розвитку. У контрольній групі значних змін не виявлено у порівнянні з експериментальною групою, що дає змогу стверджувати, що розроблена нами методика була дієвою і ефективною та може використовуватися у широкій практиці дошкільних навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения. В 2-х томах. Т. 1. – М.: Педагогика, 1982. – 656с. – (Пед. б-ка)

2. Монстессорі М. Метод наукової педагогіки застосований до дитячого виховання в «Будинках дитини». - Хрестоматія із історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / Від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; За заг. ред. З. Н. Борисової. – Київ: Вища шк., 2004. – 511 с.
3. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / [Упорядник Проскура О. В.] – Київ: Освіта, 1996. – 304 с.
4. Русова С. Ф. дошкільне виховання. - Хрестоматія із історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / Від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; За заг. ред. З. Н. Борисової. – Київ : Вища шк., 2004. – 511 с.
5. Руссо Ж.-Ж. Еміль або Про виховання. - Хрестоматія із історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / Від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; За заг. ред. З. Н. Борисової. – Київ : Вища шк., 2004. – 511 с.
6. Хрестоматія із історії дошкільної педагогіки: Навч. посіб. / Від упорядників, вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; За заг. ред. З. Н. Борисової. – К.: Вища шк., 2004. – 511 с.